

ZUZANNA MAJ

NADZWYCZAJNY SZAFARZ CHRZTU

Extraordinary baptism steward

Chrzest, jako pierwszy z sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, jest nazywany „bramą sakramentów”. Dzięki niemu człowiek zostaje włączony we wspólnotę Kościoła. Umożliwia on również skuteczne korzystanie z tych łask Bożych, które mogą spłynąć jedynie drogą sakramentalną¹. Osoba, która nie zostanie ochrzczona, nie może ważnie przystępować do pozostałych sakramentów ani narodzić się na nowo do życia w Chrystusie. Dlatego też Kościół w sposób szczególny troszczy się, aby każdy, kto jest ku temu dysponowany i wyraża wolę, mógł przyjąć chrzest święty. Prawodawca kościelny, realizując tę troskę, umożliwia udzielenie tego sakramentu znaczenie szerszej grupie osób, niż ma to miejsce w przypadku innych sakramentów. Gdy zachodzi taka konieczność, szafarzem może być nawet osoba nieochrzczona, jeżeli posiada właściwą intencję. Dzielenie takiego uprawnienia jest związane z wypełnieniem powszechnej woli zbawczej Boga, tak aby każdy mógł otrzymać Jego łaski. Słowa: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem. A oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28, 19–20)² przypominają o konieczności troski Kościoła o chrzest dla wszystkich tych, którzy mieli możliwość poznać Ewangelię. Sam Jezus Chrystus rozpoczął swoją działalność od przyjęcia chrztu w Jordanie z rąk Jana Chrzciciela (por. Mt 3, 13).

¹ Por. B. Glinkowski, *Chrzest. Prawo Kościoła na co dzień*, Poznań 2001, s. 11.

² Cytaty biblijne za: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań – Warszawa 1989.

Chrzest zmazuje grzech pierworodny, jak również pozostałe grzechy osobiste.

Należy zauważyć, że w pierwszym³ kanonie dotyczącym omawianego sakramentu, zawartym w *Kodeksie prawa kanonicznego*, prawodawca, określając istotne elementy do ważnego udzielenia chrztu, wymienia materię i formę. Chrzest wyciska niezatarte znamię, „niezniszczalnym charakterem włącza (...) [ludzi – Z.M.] do Kościoła”. Nie jest możliwe ważne udzielenie powtórnie tego sakramentu. Szafarz chrztu jest określony dopiero w kolejnych kanonach⁴ *Kodeksu*. Szafarzami zwyczajnymi chrztu są biskup, prezbiter i diakon. W sytuacji, gdy szafarz zwyczajny jest nieobecny lub ma przeszkodę, sakrament ten może być udzielony godziwie przez katechistę lub inną osobę wyznaczoną przez ordynariusza miejsca⁵. W razie konieczności szafarzem może stać się każdy człowiek, nawet nieochrzczony, jeśli ma właściwą intencję. Zasadnicza różnica pomiędzy szafarzem zwyczajnym a tzw. nadzwyczajnym⁶ polega na tym, że pierwszy udziela chrztu w standardowych warunkach, w sposób uroczysty, drugi zaś w przypadkach szczególnych, często nie zachowując wszystkich obrzędów liturgicznych. W celu lepszego wykazania różnic oraz powodów ustanowienia innych szafarzy niż zwyczajni, w pierwszej części wywodu zostanie przedstawiona zwięzła charakterystyka szafarza zwyczajnego.

³ Por. *Codex Iuris Canonici auctoritate Iannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983); tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984, kan. 849. Dalej używany będzie skrót: KPK 1983.

⁴ Por. KPK 1983, kan. 861–863.

⁵ Por. tamże, kan. 861 § 2.

⁶ Choć prawodawca nie używa w kanonie 861 § 2 sformułowania „szafarz nadzwyczajny” na określenie osób udzielających chrztu w szczególnych przypadkach, to w literaturze kanonistycznej został przyjęty i jest stosowany zwrot „szafarz nadzwyczajny”. Szerzej na ten temat w dalszej części artykułu.

Szafarz zwyczajny chrztu

Prawodawca kościelny w kanonie 861 § 1 KPK 1983 zawarł zapis dotyczący zwyczajnych szafarzy chrztu. W myśl przywołanego kanonu „zwyczajnym szafarzem chrztu jest biskup, prezbiter i diakon, z zachowaniem przepisu kan. 530, nr 1” (kan. 861 § 1). Należy zatem stwierdzić, że szafarstwo zwyczajne jest związane ze święczeniami wszystkich stopni, tj. episkopatu, prezbiteratu i diakonatu. W obecnym *Kodeksie* została aplikowana myśl Pawła VI, na podstawie której poszerzono grupę zwyczajnych szafarzy o diakona, bowiem w myśl kan. 741 *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 roku diakon był nadzwyczajnym szafarzem chrztu i mógł go udzielić jedynie za zezwoleniem miejscowego ordynariusza lub proboszcza, jeżeli istniała słuszna przyczyna⁷. Dopiero Rytuał zatwierdzony przez papieża Pawła VI dołączył diakona do szafarzy zwyczajnych, zamieszczając zapis: „Zwyczajnymi szafarzami chrztu są biskupi, kapłani i diakoni”⁸.

Biskup

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku została aplikowana norma zawarta w *Rytuale Rzymskim*. Biskupi, jako główni szafarze tajemnic Bożych oraz kierownicy całego życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele, rządzą udzielaniem chrztu, przez który dostępuje się udziału w królewskim kapłaństwie Chrystusa⁹. Powinni oni osobiście udzielać chrztu w Wigilię Paschalną, jak również zaleca się, aby udzielali chrztu osobom dorosłym. Obecnie obowiązujący *Kodeks* w kan. 863 podtrzymuje to zalecenie, stwierdzając, że o chrzcie dorosłych powinien być powiadomiony biskup diecezjalny, aby sam udzielił chrztu, jeżeli uzna to za wskazane¹⁰.

⁷ Por. *Codex Iuris Canonici*. Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti papae XV auctoritate promulgatus, Typis Polyglottis Vaticanis 1948, kan. 741. Dalej używany będzie skrót: KPK 1917; Z. Janczewski, *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich*, Warszawa 2004, s. 43.

⁸ *Obrzędy chrztu dzieci według Rytuału Rzymskiego, Wstęp ogólny*, nr 11, Katowice 1972, s. 14.

⁹ Por. tamże, nr 12, s. 14.

¹⁰ Por. KPK 1983, kan. 863.

Prezbiterzy

Drugą grupą zwyczajnych szafarzy udzielających chrztu świętego są prezbiterzy. Ze względu na normy zawarte w *Kodeksie prawa kanonicznego*, należy zwrócić uwagę na szczególną rolę proboszcza.

Proboszcz

Prawodawca w kan. 861 § 1 KPK 1983 zawarł odniesienie do kan. 530 nr 1, podkreślając w ten sposób rolę proboszcza w udzielaniu chrztu. W myśl bowiem kan. 530 nr 1 udzielanie chrztu jest pierwszą z „funkcji specjalnie powierzonych proboszczowi”. Proboszcz jest pierwszym, który może udzielić chrztu osobom mieszkającym na terenie powierzonej mu parafii lub tam przebywającym, a także tym, którzy się do niego o to zwrócą¹¹. Należy zauważyć, że „funkcje specjalne proboszcza” są wyodrębnione od „obowiązków proboszcza”. W ten sposób prawodawca podkreślił nadrzędną wartość i priorytetowe znaczenie tych funkcji w posłudze proboszcza, zgodnie zaś z przywołanym wyżej kanonem najważniejszą z nich jest udzielanie chrztu¹².

Jak zauważa się w literaturze kanonistycznej, najbliższymi współpracownikami proboszcza są wikariusze parafialni, dlatego też obowiązki proboszcza są niejako jednocześnie obowiązkami wikariuszy parafialnych¹³.

Inni prezbiterzy

Inni prezbiterzy, będąc pomocnikami biskupa i proboszcza w ich urzędzie, powinni przygotowywać do chrztu oraz udzielać go, jeżeli wyznaczy ich do tego lub wyrazi zgodę biskup albo proboszcz¹⁴. Oprócz proboszcza prezbiterami są m.in. rektorzy Kościoła i kapelani szpitalni¹⁵. Rektor Kościoła nie jest proboszczem, stąd też nie ma on

¹¹ Por. Z. Cieślak, K. P. Kowalik, D. Kwiatkowski, *Chrzest – nowe narodziny z wody i Ducha*, Poznań 2014, s. 249.

¹² Por. tamże.

¹³ Por. tamże, s. 249–250.

¹⁴ Por. *Obrzędy chrztu dzieci...*, *Wstęp ogólny*, nr 14, s. 15.

¹⁵ Por. Z. Cieślak, K. P. Kowalik, D. Kwiatkowski, *Chrzest – nowe narodziny z wody i Ducha*, dz. cyt., s. 250.

funkcji specjalnych ani obowiązków proboszcza, jednak za jego zgodą lub na mocy delegacji może udzielać chrztu świętego¹⁶.

Kapelani szpitalni na mocy prawa powszechnego w zakresie sprawowania sakramentów są upodobnieni do proboszcza. Mają dzięki temu władzę sprawowania sakramentów w odniesieniu do powierzonych im wiernych (tych, którzy przebywają w danym szpitalu)¹⁷.

Diakoni

Jak już zostało wcześniej wskazane, w obecnym ustawodawstwie diakoni są uznawani za szafarzy zwyczajnych. Ze względu na zawarcie w kan. 861 § 1 KPK 1983 odwołania do kan. 530 nr 1, który stanowi o tym, że udzielenie sakramentu chrztu w sposób szczególny jest powierzone proboszczowi, diakon powinien poprosić proboszcza o zezwolenie, chyba że on sam mu tę funkcję zlecił¹⁸. Konstytucja *Lumen gentium*, określając zadania diakona, na pierwszym miejscu wylicza uroczyste udzielanie chrztu świętego, stosownie do tego, co mu wyznaczy kompetentna władza¹⁹.

Osoby kompetentne do udzielenia sakramentu chrztu w myśl kan. 861 § 2

Prawodawca w kan. 861 § 2 KPK 1983, chociaż nie używa jednej nazwy na określenie osób, które mogą godziwie udzielić chrztu, to podaje pewne kryteria, które muszą zaistnieć, aby wymienione jednostki mogły chrzcić²⁰. Wyróżnia trzy kategorie ludzi, którzy mogą udzielić chrztu oprócz szafarza zwyczajnego. Przede wszystkim są

¹⁶ Por. KPK 1983, kan. 558.

¹⁷ Por. Z. Cieślak, K. P. Kowalik, D. Kwiatkowski, *Chrzest – nowe narodziny z wody i Ducha*, dz. cyt., s. 250.

¹⁸ Por. Z. Janczewski, *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych...*, dz. cyt., s. 45.

¹⁹ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, nr 29, w: *Konstytucje, Deklaracje, Dekrety*, Poznań 2002, s. 133–134.

²⁰ Por. J. Krzywda, *Sakramenty*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. III/2: *Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 49.

to katechiści oraz inne osoby wyznaczone przez ordynariusza miejsca do sprawowania tej funkcji. W razie konieczności omawianego sakramentu udzielić może każdy człowiek, jeżeli posiada właściwą intencję²¹. Jak zaznacza Z. Janczewski: „Do ważności aktu, a także i ważności sprawowania sakramentów jest wymagane, aby został on podjęty przez osobę do tego zdolną, by zostały w nim zawarte wszystkie elementy konstytutywne oraz wypełnione wszystkie wymagane formalności i warunki”²². W przypadkach określonych w przywołanym wyżej kanonie szafarzem stają się osoby, które nie posiadają święceń. Ważne, aby osoba udzielająca chrztu użyła trynitarniej formuły chrzcielnej²³.

Jak zostało już wcześniej wskazane, prawodawca w KPK 1983 nie stosuje bezpośrednio określenia „szafarz nadzwyczajny”. Zwrot ten został zawarty w *Obrzędach chrztu dzieci*²⁴. W literaturze kanonicznej przyjęło się powszechne użycie tego terminu. Z rozważań E. Szafrrowskiego wynika, że osoby, o których mówi prawodawca w kan. 861 § 2 KPK 1983, wolno nazywać nadzwyczajnymi szafarzami. Autor uważa, że zastosowanie wprost tytułu szafarz zwyczajny implikuje możliwość potocznego nazywania innych szafarzy nadzwyczajnymi²⁵.

Możliwość udzielania chrztu przez osoby świeckie istniała już w pierwszych wiekach chrześcijaństwa. Z. Janczewski przywołuje komentarz do Listu św. Pawła do Efezjan, w którym zostało stwierdzone, że wszystkim wolno było chrzczyć, aby Kościół mógł się rozszerzać terytorialnie i wzrastała liczba wiernych. Autor ten zaznacza, że dopiero gdy powstała normalna organizacja kościelna oraz nastąpiła

²¹ Por. KPK 1983, kan. 861 § 2.

²² Z. Janczewski, *Ważność sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego uzdrowienia i święceń w porządku prawnym Kościoła katolickiego*, Warszawa 2011, s. 90.

²³ Por. S. Kępa, *Chrzest święty – sakrament nie tylko dzieciństwa*, Częstochowa 2008, s. 42.

²⁴ *Obrzędy chrztu dzieci...*, Wstęp, nr 21, s. 28.

²⁵ Por. E. Szafrrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986, s. 127.

stabilizacja, wierni świeccy przestali chrzczyć²⁶. Przez wieki sytuacja dotycząca szafarzy chrztu zmieniała się²⁷. W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku został zawarty zapis zezwalający na udzielanie omawianego sakramentu nie tylko osobom posiadającym święcenia²⁸. Jak zaznacza M. Pastuszko, w myśl kan. 742 § 1 poprzedniego *Kodeksu*, szafarzem chrztu sprawowanego nieuroczyście mógł być ktokolwiek; nie miały znaczenia wiek, płeć, wyznanie czy też święcenia²⁹.

Z rozważań nad kan. 861 § 2 KPK 1983 jasno wynika, że istnieją dwa rodzaje sytuacji nadzwyczajnych, w których chrztu może udzielić osoba nie będąca szafarzem zwyczajnym. Po pierwsze jest to sytuacja poza wypadkiem konieczności, po drugie – sytuacja w wypadku konieczności.

Osoby udzielające chrztu poza wypadkiem konieczności

Jezus Chrystus skierował nakaz misyjny do swoich uczniów. W konsekwencji nie tylko Apostołowie byli zobowiązani do jego wypełnienia, ale również ich następcy. W szerszym znaczeniu nakaz misyjny dotyczył biskupów oraz innych uczniów, którzy w Niego uwierzyli³⁰. W związku z tym do głoszenia Ewangelii zobowiązane są osoby posiadające święcenia, a także wierni świeccy. W kan. 861 § 2 KPK 1983 została wskazana funkcja kościelna, którą wypełnia osoba świecka, udzielając omawianego sakramentu; mimo braku święceń, działa w myśl nakazu misyjnego szafowania chrztu, który został dany

²⁶ Por. Z. Janczewski, *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych...*, dz. cyt., s. 47.

²⁷ Historia sakramentu chrztu nie jest przedmiotem niniejszego artykułu, dlatego też autorka świadomie nie rozwija tego zagadnienia, a jedynie sygnalizuje, że takowe zmiany miały miejsce.

²⁸ Por. KPK 1917, kan. 742 § 1.

²⁹ Por. M. Pastuszko, *Prawo o sakramentach świętych. Normy ogólne i sakrament chrztu*, t. I, Warszawa 1983, s. 125.

³⁰ Por. Z. Cieślak, K. P. Kowalik, D. Kwiatkowski, *Chrzest – nowe narodziny z wody i Ducha*, dz. cyt., s. 252.

Kościółowi przez Chrystusa³¹. Wierni świeccy mogą być szafarzami na mocy przyjętego przez siebie sakramentu chrztu. Zasadniczo jednak powinni mieć oni upoważnienie od biskupa, aby móc udzielać chrztu świętego³².

Katechista

Pierwszą grupą osób, które w przypadku nieobecności lub przeszkody u szafarza zwyczajnego mogą udzielić sakramentu chrztu, są katechiści. Na wstępie należy zauważyć, że w polskim przekładzie *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 r., opublikowanym w 1984 r., słowo *catechista* przetłumaczono jako „katecheta”. Taka translacja może budzić pewne wątpliwości. Jak podaje *Encyklopedia katolicka*, katecheta to urzędowy świadek wiary Kościoła, duchowny lub świecki, uczestniczący w Chrystusowej i eklezjalnej misji głoszenia Ewangelii przez zaangażowanie w katechizację na podstawie odpowiedniego przygotowania teologicznego, pedagogiczno-dydaktycznego i duchowego oraz na mocy misji kanonicznej; w znaczeniu szerszym każda osoba wierząca przekazująca prawdy wiary i zasady moralne (głównie rodzice)³³. Z kolei katechista to świecki współpracownik misjonarzy duchownych wykonujący pracę ewangelizacyjną; najczęściej mężczyzna, żonaty, ojciec rodziny, pochodzący z ludności rodzimej; także uczestnik drogi neokatechumenalnej, podejmujący głoszenie Ewangelii³⁴. Z przytoczonych definicji wypływa wniosek, że prawodawcy kościelnemu w kan. 861 § 2 chodziło raczej o katechistę niż o katechetę. Za potwierdzeniem tej tezy przemawia też zapis zawarty w Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*:

³¹ Por. E. Tejero, *Sakramenty*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 664.

³² Por. Z. Cieślak, K. P. Kowalik, D. Kwiatkowski, *Chrzest – nowe narodziny z wody i Ducha*, dz. cyt., s. 252.

³³ Por. E. Materski, *Katecheta*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 1014–1015.

³⁴ Por. R. Dziura, *Katechista*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, dz. cyt., kol. 1034–1035.

„należy również ułożyć krótszy obrzęd chrztu, którym mogliby się posługiwać przede wszystkim katechiści w krajach misyjnych i w ogóle wierni, udzielający chrztu w razie zagrażającej śmierci, gdy brak kapłana czy diakona”³⁵. W *Obrzędach chrztu dzieci* również zostało użyte słowo „katechiści” a nie „katecheci” w odniesieniu do osób, które mogą chrzczyć, gdy zwyczajni szafarze mają przeszkodę³⁶. W najnowszym komentarzu do *Kodeksu prawa kanonicznego* autorzy, tłumacząc omawiany kanon, użyli słowa „katechiści”, co świadczy o słuszności postawionej tezy³⁷. Również w literaturze kanonistycznej przy rozważaniach na temat szafarzy z kan. 861 § 2 autorzy piszą o „katechistach”³⁸.

Jak podaje E. Szafrowski, przez katechistę przede wszystkim należy rozumieć osoby wykonujące swoje zdania duszpasterskie na misjach. To właśnie tam często struktury Kościoła partykularnego nie są wystarczająco rozwinięte, brakuje prezbiterów i diakonów. Ponadto tereny parafii są tak rozległe, że kapłani nie mają możliwości zadbać w odpowiednim czasie o wszystkie strefy duszpasterskie parafii³⁹. Nierzadko zdarza się, że parafie na terenach misyjnych swoim terytorium i liczbą wiernych przypominają diecezje w Europie⁴⁰. Należy jednak zaznaczyć, że w myśl kan. 861 § 2 katechista powinien być wyznaczony przez ordynariusza miejsca. Do zadań osób mających prawo udzielać chrztu znajdujących się w tej grupie należą: przygotowanie chrzcielne obejmujące katechizację katechumena (jeżeli o chrzest prosi osoba dorosła), rodziców osoby chrzczonej oraz

³⁵ Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, nr 68, w: *Konstytucje, Deklaracje, Dekrety*, Poznań 2002, s. 65.

³⁶ Por. *Obrzędy chrztu dzieci...*, *Wstęp ogólny*, nr 17, s. 15.

³⁷ Por. E. Tejero, *Sakramenty*, art. cyt., s. 664.

³⁸ Por. E. Szafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, dz. cyt., s. 127; P. Hemperek, *Uświęcające zadanie Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, red. P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, Lublin 1986, s. 85.

³⁹ Por. Z. Cieślak, K. P. Kowalik, D. Kwiatkowski, *Chrzest – nowe narodziny z wody i Ducha*, dz. cyt., s. 253.

⁴⁰ Por. tamże.

rodziców chrzestnych; udzielenie sakramentu w kaplicy lub w terenie oraz odnotowanie tego faktu w księgach metrykalnych⁴¹.

Inna osoba

Prawodawca wymienia *inne osoby* na drugim miejscu jako tych, którzy mogą godziwie udzielać sakramentu chrztu świętego poza wypadkiem konieczności, gdy szafarz zwyczajny ma przeszkodę w pełnieniu swojej posługi. Termin ten jest bardzo szeroki, dzięki czemu nie została zawężona grupa osób, które mogą chrzczyć. Szafarze ci, tak samo jak katechiści, powinni mieć upoważnienie od ordynariusza miejsca. Prawodawca nie określa wprost, że *inne osoby* muszą być katolikami, jednak jest to oczywiste. W *Obrzędach chrztu dzieci* nie używa się takiego określenia. Przepisy dotyczące omawianej materii zezwalają świeckim katolikom pełnić w określonych przypadkach rolę szafarzy; szczególnie wyróżnia się rodziców dziecka⁴², lekarzy, pielęgniarki, położne, a nawet pomoc domową.

Inne osoby najczęściej sprawują swoją posługę duszpasterską na misjach, zwłaszcza w tych miejscach, gdzie katechistów nie ma lub jest ich zbyt mało, by mogli w odpowiednim czasie udzielić chrztu wszystkim proszącym o ten sakrament. Stoją oni przed obowiązkiem katechizowania rodziców dzieci, które mają przystąpić do chrztu, jak również dorosłych, którzy proszą o ten sakrament oraz rodziców chrzestnych. Po wypełnieniu tego zadania udzielają chrztu świętego⁴³.

Osoba udzielająca chrztu w wypadku konieczności

Odmienną sytuacją, w której prawodawca dopuszcza udzielanie chrztu przez inne osoby niż szafarz zwyczajny, jest wypadek konieczności.

⁴¹ Por. tamże.

⁴² Warto zwrócić uwagę, że *Kodeks prawa kanonicznego* z 1917 w kan. 742 § 3 nie pochwałał chrzczenia dziecka przez ich rodziców. Mogli to uczynić jedynie w wypadku niebezpieczeństwa śmierci, gdy w pobliżu nie było nikogo, kto umiałby i chciałby udzielić tego sakramentu. KPK 1917, kan. 742 § 3; M. Pastuszko, *Prawo o sakramentach świętych. Normy ogólne i sakrament chrztu*, t. I, dz. cyt., s. 127.

⁴³ Por. Z. Cieślak, K. P. Kowalik, D. Kwiatkowski, *Chrzest – nowe narodziny z wody i Duchą*, dz. cyt., s. 253–254.

Ewentualność ta została potraktowana oddzielnie, ponieważ zakres osób kompetentnych do szafowania jest znacznie szerszy niż w wyżej opisanych przypadkach. Wypadek konieczności dotyczy sytuacji, w których istnieje bezpośrednie zagrożenie życia, a oczekiwanie na kompetentnego szafarza może doprowadzić do nie ochrzczenia dziecka przed śmiercią. Rozważania w tej części artykułu w głównej mierze dotyczą dzieci, bowiem to one najczęściej narażone są na utratę życia przed przyjęciem sakramentu. W omawianych okolicznościach mają zastosowanie zapisy o skróconym obrzędzie chrztu. Wyróżniają one dwie formy: formułę krótką i dłuższą. Pierwszą stosuje się, gdy nadchodzi godzina śmierci. Należy pominąć wtedy inne obrzędy i wypowiedzieć tylko samą formułę chrzcielną⁴⁴. Formuła dłuższa obejmuje: przeprowadzenie krótkiego pouczenia chrzcielnego, odmówienie modlitwy powszechnej oraz udzielenie chrztu przy użyciu wody i wypowiedzeniu formuły sakramentalnej⁴⁵.

Normy dotyczące omawianego zagadnienia były stosowane od bardzo dawna. Prawodawca w KPK 1917 zezwalał każdemu człowiekowi chrzczyć, o ile miał on właściwą intencję⁴⁶. Również w *Obrzędach chrztu dzieci* prawodawca zawarł następujący zapis: „jeśliby kapłan lub diakon był nieobecny, a życiu nieochrzczonego zagrażało niebezpieczeństwo, zwłaszcza gdyby był konający, chrztu udzielić może, a niekiedy powinien każdy wierzący, a nawet jakikolwiek człowiek, kierujący się właściwą intencją (...)”⁴⁷. *Katechizm Kościoła Katolickiego* potwierdza normę zawartą w kan. 861 § 2, stanowiąc, że „w razie konieczności może ochrzcić każda osoba, nawet nieochrzczone, mająca wymaganą intencję”⁴⁸. Owa intencja polega na ochrzczeniu dziecka, tak jak to czyni Kościół – należy położyć dziecku głowę zwykłą

⁴⁴ Por. *Obrzędy chrztu dzieci...*, *Wstęp*, nr 21, s. 28.

⁴⁵ Por. Z. Cieślak, K. P. Kowalik, D. Kwiatkowski, *Chrzest – nowe narodziny z wody i Ducha*, dz. cyt., s. 255.

⁴⁶ Por. KPK 1917, kan. 742 § 1.

⁴⁷ *Obrzędy chrztu dzieci...*, *Wstęp ogólny*, nr 16, s. 15.

⁴⁸ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 1256, Poznań 1994, s. 306.

wodą i równocześnie wypowiedzieć słowa: N., ja ciebie chrzczę w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego⁴⁹.

Warto podkreślić, że w wypadku konieczności chrzczyć może wierny innej społeczności chrześcijańskiej, religii lub nawet osoba niewierząca, ale tylko wtedy, gdy nie ma szafarza zwyczajnego oraz świeckiego katolika, który mógłby dokonać tego aktu⁵⁰. Do chrztu w takiej sytuacji nie jest wymagane upoważnienie od ordynariusza miejsca.

Jedynym definitywnym wyłączeniem dotyczącym szafarza chrztu jest zakaz udzielania tego sakramentu sobie samemu. Jest tak „z tego względu, że chrzest jest łaską absolutnie darmową, nikt nie może ochrzcić siebie samego, nawet w przypadku ostatecznej konieczności: zbawia go wówczas samo pragnienie chrztu”⁵¹.

Zakończenie

Kościół w szczególny sposób troszczy się o wypełnianie nakazu Jezusa Chrystusa dotyczącego udzielania sakramentu chrztu – bramy, która otwiera człowieka na miłość i zbawczą łaskę Pana. Posługa szafarza wiąże się ze sprawowaniem, jak również udzieleniem chrztu wraz ze wszelkimi łaskami spływającymi od Boga⁵².

Prawodawca kościelny podaje bardzo szeroki katalog osób, które mogą ważnie i godziwie chrzczyć. Przede wszystkim takie prawo, a zarazem obowiązek, mają szafarze zwyczajni – biskupi, prezbiterzy i diakoni na mocy przyjętych święceń. Ponadto w kan. 861 § 2 zostały wymienione trzy grupy szafarzy, którzy w określonych sytuacjach mogą udzielać chrztu. W *Obrzędach chrztu dzieci* oraz w literaturze nazywani są oni szafarzami nadzwyczajnymi. Prawodawca rozróżnia ich ze względu na wypadek konieczności bądź też jego brak. W tym drugim przypadku zostały wymienione dwie grupy osób. Pierwsza

⁴⁹ Por. T. Sinka, *Zarys liturgiki*, Kraków 2010, s. 287.

⁵⁰ Por. E. Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, dz. cyt., s. 128.

⁵¹ B. Testa, *Sakramenty kościoła*, przekł. L. Balter, Poznań 1998, s. 126.

⁵² Por. Z. Janczewski, *Istota posługi szafarza sakramentów*, „Annales Canonici” 2005, nr 1, s. 112.

to katechiści, którzy z racji swojej posługi nierzadko muszą, w pewnym sensie, zastępować kapłana na terenach misyjnych. Troszczą się o przygotowanie sakramentalne katechumena, jego rodziców oraz rodziców chrzestnych. Udzielają sakramentu według przepisanych norm oraz dbają, aby akt ten został odnotowany w odpowiednich księgach. Aby godziwie wypełniać swoje zadanie, muszą posiadać upoważnienie od ordynariusza miejsca. Prawodawca w braku wypadku konieczności zezwala również chrzcić innym osobom. W literaturze zaznacza się, że są to osoby często działające na misjach. Mają one prawo sprawować omawiany sakrament wtedy, gdy brakuje katechistów lub nie mogą oni wypełnić swojego zadania. Inne osoby, podobnie jak poprzednia grupa szafarzy, do godziwego udzielania sakramentu potrzebują upoważnienia kompetentnej władzy.

W wypadku konieczności chrztu może udzielić każda osoba, która posiada właściwą intencję. Dlatego też w KPK 1983 kan. 861 § 2, jak również w *Obrzędach chrztu dzieci*⁵³, zaleca się, aby duszpasterze, a zwłaszcza proboszczowie, zadbali o odpowiednie pouczenie wiernych w zakresie prawidłowego udzielania chrztu świętego. Każdy wierny świecki w przypadku bezpośredniego zagrożenia życia katechumena, ma prawo, a wręcz obowiązek, sprawować omawiany sakrament. Do trzeciej kategorii tzw. szafarzy nadzwyczajnych należą nawet schizmatycy, heretycy, jak i wyznawcy innych religii. Warto zauważyć, że mają oni prawo chrzcić wyłącznie w sytuacji, gdy nie ma zwykłego szafarza lub też katolika świeckiego.

Wszyscy szafarze określani w kan. 861 § 2 udzielają sakramentu inicjacji chrześcijańskiej ważnie, jeżeli posiadają właściwą intencję. Upoważnienie ordynariusza miejsca dla katechistów i innych osób jest niezbędne do godziwości udzielanego sakramentu.

Streszczenie:

W artykule została poruszona problematyka dotycząca sprawowania sakramentu chrztu przez osoby nieposiadające święceń. Autorka w pierwszej części zwięźle przedstawiła, kto jest zwyczajnym szafarzem, aby w drugiej

⁵³ *Obrzędy chrztu dzieci...*, *Wstęp ogólny*, nr 17, s. 15.

móc odnieść się do sytuacji, w których nie może on sprawować swojej posługi uświęcania.

W drugiej, zasadniczej i zdecydowanie obszerniejszej części artykułu została przedstawiona problematyka udzielania chrztu przez osoby wymienione w kan. 861 § 2 *Kodeksu prawa kanonicznego*. W punkcie dotyczącym osób wymiennych w przywołanym kanonie zostały omówione dwie sytuacje, w których sakrament może sprawować osoba nieposiadająca święceń: po pierwsze – sytuacja poza wypadkiem konieczności, po drugie – sytuacja, gdy występuje konieczność. W pierwszej grupie zostali wymienieni katechisci oraz inne osoby. Autorka poczyniła rozważania dotyczące tłumaczenia słowa *catechista*, zawartego w omawianym kanonie. Przywołała również sytuacje, w których katechista może udzielać chrztu. Następnie przedstawiła, co oznacza zwrot *inne osoby* oraz jakie mają one uprawnienia względem sprawowania przedmiotowego sakramentu. W ostatnim punkcie artykułu zostały przytoczone i rozważone okoliczności, w jakich chrzest może zostać udzielony przez każdego, kto ma właściwą intencję.

W artykule oprócz *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 r. zostały przytoczone m.in. normy *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 r., dwóch konstytucji apostoelskich oraz *Obrzędów chrztu dzieci według Rytuału Rzymskiego*.

Summary

The article titled *Extraordinary baptism steward* raises issues regarding performing the sacrament of baptism by people who do not have an ordination. In the first part, the author briefly presented who is an ordinary steward, to be able in the second part to concern herself with situations in which the steward can not perform the ministrations of sanctification.

In the second, fundamental and definitely broader part of the article, issues of providing a baptism by people listed in can. 861 § 2 of *Code of Canon Law* were presented. At the point concerning substitute people in the raised canon, two situations in which sacrament can be performed by an unordained person were discussed: firstly – a situation without the occurrence of necessity, secondly – a situation, in which necessity occurs. In the first group, catechists and other people were listed. The author has made speculations when it comes to the translation of the word *catechista*, which is contained in the canon being discussed. She has also brought up situations, in which a catechist can perform a baptism. Thereafter she presented what the phrase *other people* means and what their eligibility is with

regards to performing the objective sacrament. At the end of the article, circumstances in which a baptism can be performed by anyone with the right intentions were mentioned and considered.

In addition to *Code of Canon Law* from 1983, norms from *Code of Canon Law* from 1917, two apostolic constitutions and *Rite of a baptism for children according to the Roman Ritual* were also mentioned, among others.

Słowa kluczowe: Chrzest święty, brak szafarza chrztu, nadzwyczajne okoliczności, niebezpieczeństwo śmierci, osoba nieposiadająca święceń, nadzwyczajny szafarz chrztu

Key words: Holy Baptism, lack of baptism steward, extraordinary circumstances, danger of death, a person who is not ordained, extraordinary baptism steward

Bibliografia

- Cieślak Z., Kowalik K. P., Kwiatkowski D., *Chrzest – nowe narodziny z wody i Ducha*, Poznań 2014.
- Codex Iuris Canonici*. Auctoritate Iannis Pauli PP. II promulgates (25.01.1983), AAS 1983, nr 75; tekst polski w: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Codex Iuris Canonici*. Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti papae XV auctoritate promulgates, Typis Polyglottis Vaticanis 1948.
- Dziura R., *Katechista*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 1034–1035.
- Glinkowski B., *Chrzest. Prawo Kościoła na co dzień*, Poznań 2001.
- Hemperek P., *Uświęcające zadanie Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, red. P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, Lublin 1986, s. 52–258.
- Janczewski Z., *Istota posługi szafarza sakramentów*, „*Annales Canonici*” 2005, nr 1, s. 109–138.
- Janczewski Z., *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich*, Warszawa 2004.
- Janczewski Z., *Ważność sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego uzdrowienia i święceń w porządku prawnym Kościoła katolickiego*, Warszawa 2011.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- Kępa S., *Chrzest święty – sakrament nie tylko dzieciństwa*, Częstochowa 2008.

- Krzywda J., *Sakramenty*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. III/2: *Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 15–82.
- Materski E., *Katecheta*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 1014–1015.
- Obrzędy chrztu dzieci według Rytuału Rzymskiego*, Katowice 1972.
- Pastuszko M., *Prawo o sakramentach świętych. Normy ogólne i sakrament chrztu*, t. I, Warszawa 1983.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań – Warszawa 1989.
- Sinka T., *Zarys liturgiki*, Kraków 2010.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, w: *Konstytucje, Deklaracje, Dekrety*, Poznań 2002, s. 104–166.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, w: *Konstytucje, Deklaracje, Dekrety*, Poznań 2002, s. 48–78.
- Sztafrowski E., *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986.
- Tejero E., *Sakramenty*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 641–679.
- Testa B., *Sakramenty kościoła*, przekł. L. Balter, Poznań 1998.

Zuzanna Maj – doktorantka w Katedrze Prawa o Posłudze Uświęcania Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W 2014 roku uzyskała tytuł zawodowy magistra prawa kanonicznego na WPK UKSW. W 2015 roku ukończyła studia na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych UKSW – kierunek politologia (licencjat). Wiceprezes Koła Naukowego *Utriusque Iuris*.